

PREMSA CATALANA. EL BOTÍ DE GUERRA FRANQUISTA DE SALAMANCA

JOSEP MARIA FIGUERES I ARTIGUES

Dins el material que van endur-se les brigades de funcionaris franquistes de la Barcelona ocupada el 1939 hi hagué unes quantes sèries de premsa en quantitats ben variables, des de col·leccions gairebé senceres¹ fins a exemplars solitaris.² La varietat de premsa duta de Barcelona a Salamanca és notable. Hi ha gairebé de tot, des d'una revista infantil³ fins a una revista de la UGT de Vilanova i la Geltrú,⁴ passant per premsa militar;⁵ premsa catalana i premsa de tot arreu: hom va arregar dos números de la revista *Speculum. A Journal of Medieval Studies* de Massachusetts,⁶ i al costat un exemplar de la *Revista de Filosofia* de Buenos Aires, el número 3, de 1919! Sense cap criteri, tot al sac: premsa de caràcter polític i informatiu, premsa de caràcter literari i cultural, premsa religiosa, etcètera; una enorme varietat de premsa, un gavadal de revistes de domicilis particulars de polítics, professors, periodistes catalans... En fi, una espoliació feta a tothom qui se n'havia anat, estava amagat o estava pres. La qüestió era prendre papers per estudiar-los, i cap a Salamanca!

L'objectiu: disposar de dades per a la repressió, igual com brigades de funcionaris anaven a la Casa de l'Ardiaca els mesos de la primavera del 1939 —ens explica en un bonic llibre Jaume Fabre—⁷ per prendre-hi nota dels col·laboradors en diaris catalanistes o republicans. A les actes d'afusellament calia dir els diaris on havia col·laborat el periodista. I les pàgines dels diaris republicans foren consultades àvidament, no pas per estudiosos a la recerca de la dada erudita, sinó per funcionaris afamats de

1. Per exemple, del *Diari de Catalunya* hi ha de 1937 els números 3-117 menys 11, 20, 24, 28, 49-51, 69, 79, 93 i 115; de 1938, del 118 al 403 menys 333 i 375-376; i de 1939, del 404 al 416 menys el 406.

2. *El Popular*, 475 (1936).

3. *Porvenir. Revista Infantil. Editado por la FRER*: se'n conserven els números 1-5 (1937) i 6-13 de 1938 menys el 12.

4. *Masses*, 2 i 4 (1937).

5. *Fortaleza. Portavoz de ingenieros del Ejército del Ebro*, s. n. (1938).

6. Números 2 (1932) i 1 (1935).

7. Jaume FABRE, *Periodistes uniformats*, Barcelona, Col·legi de Periodistes, 1995.

sang democràtica. La resta de la premsa, com els llibres, els opuscles, etcètera, en llengua catalana, amb efectes similars al napalm purificador per als poblats kurds, fou convertida en pasta de paper per a major glòria de les publicacions oficialistes del franquisme que tenien manca de la matèria primera. Unes dades que cal tenir presents, senzillament, per dignitat nacional per a entendre la constància en la reivindicació catalana.

Com a exemple d'aquesta actuació, disposem del document judicial, divulgat pel nostre company en la Societat Catalana de Comunicació, el doctor Costa, amb relació al cas del gironí Rahola, el qual per uns articles fou condemnat. En realitat, era per haver prioritzat una escala ideològica damunt una altra. Estimar la cultura catalana, practicar la llengua escrita, al marge d'opinions polítiques radicals o de comportaments delictius, es pagava, aquells anys, amb la mort. Fóra injust no encetar aquest comentari a Girona, sobre un fet derivat de la guerra, sense fer referència a l'escriuidor testimoniatge d'un home bo, d'un gironí il·lustre que fou afusellat per l'únic fet de ser català. Cap delictes raonable no s'atribuí a Carles Rahola, tret que estimà la seva pàtria, i, per tant, fou jutjat, condemnat, ajusticiat i enterrat. Hom en prohibí fins la memòria i el record, com saben prou bé els gironins, del cas Rahola, exemple viu de tants escriptors, de tants periodistes assassinats, exiliats, represaliats, perseguits... Arribada la democràcia, no hi ha Nurembergs i van solucionar-se els greuges, lentament, parcialment i amb voluntat de concòrdia. Tanmateix, resta encara un problema pendent: part del botí de guerra és en una ciutat que es proclama demòcrata, culta i moderna.

En aquest context enverinat, presentem un factor nou que no volem que compliqui la situació però que potser afegirà complexitat a la raó evident. El Servicio de Recuperación Documental, l'organisme que aplegà tot el que va poder arrablar, ho féu sense cap criteri. De la mateixa manera que en la documentació hi ha un aiguabarreig increïble,⁸ els funcionaris van endur-se també la premsa.

Hem pogut localitzar la relació⁹ de la premsa que es conserva a l'Archivo Histórico de Salamanca (AHS), ara anomenat popularment Archivo de la Guerra, en una confusió arxivística monumental, insinuant que es tracta d'un arxiu especialitzat com l'Archivo de Indias. Només cal consultar la recent *Guía de archivos militares*,¹⁰ que ha publicat encertadament

8. Pot veure-se'n la varietat dins la recopilació *Inventario de la documentación de la Generalitat de Catalunya al Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil de Salamanca*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1992.

9. Gregorio Cantarero i Rosa María Cajal publiquen el «Catálogo de publicaciones periódicas del Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil», *Estudios de Historia Social*, núm. 52-53 (1990), p. 311-423.

10. *Guía de archivos militares españoles*, Madrid, Ministerio de Defensa, 1995.

el Ministerio de Defensa, per a adonar-nos de la gran quantitat d'arxius militars que tenen papers de la Guerra Civil. Qualsevol estudiós que vulgui treballar-hi necessita anar a molts d'aquests. Demostrarem com la premsa que hi ha en aquest dipòsit de Salamanca de poca ajuda serà, tota sola, sense unificar-la amb les col·leccions conservades als dipòsits catalans, per a l'estudiós que vulgui conèixer dades de la guerra. El que hom vol vendre com la idea genial de la concentració arxivística és més la divulgació d'un dipòsit que no pas estalviar la visita als arxius centrals. Ho veurem detalladament amb la premsa.

L'origen de les col·leccions de premsa dipositades a Salamanca és fruit de la rapinya. Ho diu elegantment María Teresa Díez de los Ríos a la introducció de l'extens treball d'inventari: «La primitiva colección de publicaciones periódicas se fue incrementando con los numerosos ejemplares que hasta entonces se habían conservado de una manera inadecuada en legajos junto con documentación de las diferentes series del Archivo.»

Vegem els elements que s'oposen a considerar la premsa feta a Catalunya i expropiada a Salamanca com a element notable d'estudi per a la Guerra Civil i, en conseqüència, legitimen hemerogràficament, al marge de les consideracions inicials de caràcter social, polític, històric i moral, la devolució al seu legítim propietari: els particulars o les institucions el domicili dels quals hom va assaltar per robar-los llibres, documents, revistes... I, en cas de desconeixement, les institucions que representen la col·lectivitat catalana.

a) *Col·leccions que no tenen res a veure amb la Guerra Civil.* Hem esmentat les publicacions d'Amèrica i Europa que demostren l'heterogeneïtat en origen, manca d'unitat, etcètera, fets que proven també en premsa, igual que en documentació, com d'arxiu el dipòsit documental no en té res i, per tant, és una fal·làcia voler-lo mantenir com està. Sobta de veure-hi, de la premsa de Catalunya, la presència de publicacions que no tenen absolutament res a veure amb la Guerra Civil. Què hi fan *El Siglo XIX* del 1865, o un número de *Ciència* del 1927, o sis números esparsos de *La Paraula Cristiana*? Senzillament, s'hi conserven tal com van emportar-se uns altres papers, d'un carnet de Rovira i Virgili al passaport de Cambó. Ara, que vulguin fer creure que aquesta premsa del segle XIX és en un pretès arxiu de la guerra resulta digne de comunicar-ho en qualsevol trobada internacional d'arxivística. No s'aguanta per enlloc.

b) *Col·leccions catalanes extremament incompletes.* Hi sovintegen les sèries de les quals hi ha un sol número. Què vol dir que hi hagi vuit números del diari *El Pueblo* (Tortosa, 1936) o quatre exemplars del diari *El Dia* (Terrassa, 1937-1938)? Vol dir que es va arreplegar el que es va trobar. Una hemeroteca cerca de completar la sèrie, vol completar-la per ajudar

l'estudiós, però a Salamanca els funcionaris van recollir el que van trobar: al costat del diari *Acracia* de Lleida, amb 134 números del 1936, 310 del 1937 i 62 del 1938, hi ha *Adelante* amb 3 números només. Naturalment, qui vulgui estudiar la guerra o els seus antecedents a Tortosa, Lleida o Terrassa per mitjà d'aquests diaris no cal que vagi a consultar aquests diaris a Salamanca perquè perdrà el temps. No hi ha pràcticament cap col·lecció completa. Què vol dir, aquest fet? Ens trobem davant d'un sentit d'irrealitat plena o d'un monument a la incongruència quan els polítics afirmen que «el Archivo servirá para estudiar la guerra civil».

c) *Heterogeneitat i manca d'unitat en tots els títols conservats*. No hi ha una presència exhaustiva de fons de comarques o de fons de Barcelona. No hi ha una presència massiva de títols d'un partit o d'una tendència. Si no s'hi aplica el criteri geogràfic o temàtic, quin podem aplicar? El de l'origen, l'arreglada de tot i força del 1939. La norma és la varietat, com correspon al saqueig indiscriminat i constant. Hi ha ciutats de Catalunya de les quals no figura cap publicació periòdica mentre que d'unes altres en tenen unes quantes, com són el cas d'Olot i el de Reus respectivament. D'unes altres n'hi ha un sol títol. Geogràficament, no hi ha criteris rigorosos: així de Vic no hi figuren ni *L'Hora Nova* ni *UHP* i sí alguns exemplars de *Sembrar*. Per tant, qui vulgui estudiar els diaris o la història locals mitjançant la premsa no haurà d'anar a Salamanca: haurà d'anar als arxius o a les biblioteques de cada ciutat on hi ha totes les sèries més o menys incompletes. No hi ha cap exemplar del *Diario de Villanueva* i, en canvi, sí que hi figura *Llibertat* de Tarragona. Hi ha exemplars del *Diari de Reus* i del *Diari de Tarragona*, que també es conserven a les biblioteques locals, i contràriament no n'hi ha del diari *Front* de Terrassa;¹¹ i de la majoria dels seixanta diaris de la Segona República i la guerra només n'hi ha un sol exemplar o uns quants. Temàticament, trobem que també hi ha una acumulació estranya. Salamanca conserva dinou números de la revista *Clarís* del 1932 mentre no hi figuren els setmanaris nacionalistes *La Nació Catalana*, *Nosaltres Sols*...

Hi ha dos números¹² de *La Torxa* del POUM de Reus i no hi figuren, en canvi, exemplars dels setmanaris del mateix partit d'Olot: *Camarada*; de Figueres: *Avant*; etcètera. Si mirem el PSUC, veurem que no hi ha el setmanari vigatà *UHP* i sí, en canvi, *Juliol*, bé que dels 108 números n'hi falten 15. *Vida Nueva* de Terrassa no acaba en el número 573 si mirem la col·lecció que conserva Salamanca, sinó en el 584, també del 1938, si mirem el fons de la biblioteca terrassenca Soler i Palet. La llista és prou

11. Núm. 74 (1936).

12. Núm. 8 i 11 de 1937.

indicativa del sentit de l'anomenat arxiu de Salamanca, que és una espi-
golada més que una collita.

d) *Existència d'exemplars i de sèries en una única col·lecció.* No vol-
dria cansar el lector amb una relació de títols i amb l'especificació dels
exemplars de premsa catalana que es conserven a l'arxiu que ens ocupa,
però d'*Adelante* del POUM de Lleida, a Salamanca, i que sapiguem enlloc
més, s'hi conserven uns quants números. A Lleida¹³ hi ha els números 5
i 6. Ara a Salamanca sabem que n'hi ha tres més: el 88, el 97 i el 99. Així
continuariem, i aquest és un fet que no podem negligir. A Salamanca hi ha
publicacions que són conservades en exemplar únic al costat d'unes
altres col·leccions que són prou conegudes i conservades al Principat.
Òbviament, per l'existència d'una col·lecció única no es reclama. A l'He-
meroteca Municipal de Madrid tenen l'única col·lecció que es conserva de
la revista tarragonina *Lo que passa*, la primera que es féu en català al
segle passat i reeditada en facsímil recentment.¹⁴ Ningú no diu ni dirà un
mot de greuge, queixa o reclamació perquè a Catalunya no hi hagi aques-
ta revista i sí a Madrid. Seria il·lògic i mancat de sentit de justícia: aquella
revista no fou robada a punta de baioneta.

e) *Problemes en la conservació. Pèrdua de publicacions.* Segura-
ment, la cosa més greu que pot passar a un considerat arxiu és que perdi
els papers. Essent el tema tan delicat, no volem manifestar cap opinió que
enverinaria més l'afer. Mencionarem només les publicacions començades
amb la lletra a de les quals Serge Salaun en un notable treball¹⁵ inclou la
referència de «perdida». Vegem-ne els noms: *El Agrario Levantino* (1936-
1939), *Alerta. Órgano del Batallón Karl Liebknecht* (1937), *Alerta. Órgano
de la Juventud* (1937), *Amanecer. Órgano de la Escuela de Militantes de
Cataluña* (1937-1938), *Arte* (1938), *El Artillero Internacional. Órgano del 2.º
Grupo Skoda* (1938), *Ayuda* (1937-1938), etcètera.

f) *Una gran quantitat de capçaleres conservades.* Hi ha molts títols de
notable varietat temàtica. Això fa creure que conserven una col·lecció
excepcional quan, en realitat, és un ventall parcial de la rica densitat de la
premsa feta durant la Guerra Civil a Catalunya. A Barcelona es conserven

13. *Catàleg de l'Heremoteca Municipal de Lleida*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs,
1994. Al volum *200 anys de premsa*, Barcelona, Caixa de Catalunya, 1995, s'indica que a
l'heremoteca de l'IEI hi ha el número 117. Mentre que de les publicacions conservades
a l'heremoteca de la Caixa de Tarragona l'obra citada indica la localització de Salamanca,
per exemple el número 40 de *Ciudad y Campo* de Tortosa, de Lleida no ho fa i així no indi-
ca que hi ha els números 88, 97 i 99 del lleidatà *Adelante* a Salamanca i ho fa de les publi-
cacions tarragonines.

14. «*Lo que passa*» (1868), primer setmanari en català de Tarragona, facsímil a cura de
P. A. Heras i M. I. Sánchez, Tarragona, Heremoteca de la Caixa de Tarragona, 1994.

15. Serge SALAUN, «Prensa republicana en la guerra civil. Reseña bibliográfica», *Estu-
dios de Historia Social* (1983), p. 475-544.

les col·leccions més riques, però que hi hagi molts títols conservats fragmentàriament fa que l'AHS tingui interès precisament per aspectes puntuals. Per exemple, de *Ciudad y Campo* de la CNT-FAI de Tortosa n'hi ha un exemplar a Salamanca (el número 40), a Barcelona el número 1 i a Amsterdam uns quants (els números 3, 4, 5, 7 i 8). En desconeixem les existències tortosines perquè no hi ha cap catàleg editat. Del *Comité Pro Heridos*, també de la CNT-AIT, se'n conserven cinc exemplars (números 2, 4, 6, 7 i 8) a Barcelona, el *Boletín de la Escuela de Militantes CNT-FAI* que hi ha el número 1 i el 3 a Salamanca o *Blindajes. Portavoz de las Fuerzas Blindadas del Ebro* del qual hi ha quatre números a la ciutat lleonesa. Els tenim també aquí? En molts casos, les catalogacions ens ajuden. Però caldria mirar, títol a títol, les dues mil dues-centes publicacions de tot l'Estat que van anar a Salamanca per a saber si la premsa catalana que hi ha en aquesta ciutat la tenim aquí. És només qüestió de temps.

El *Boletín de Información del Proceso contra el POUM* publica uns quants números el 1937 i el 1938. Sabem que a Barcelona hi ha del 2 al 6 i hi falta el 7. A Salamanca hi ha del 2 al 7 i hi falten l'1 i el 8. A Amsterdam hi ha el 6, el 7 i el 8. En lloc de discutir i discutir, no seria més procedent dedicar-se a comparar inventaris, fer-ne còpies i que a tots tres llocs hi hagués totes tres sèries completes? La majoria de les publicacions que es conserven a Salamanca són incompletes. L'arxiu de Salamanca guanyaria en utilitat si es volgués fer un tracte: microfilmar tota la premsa de guerra estigui on estigui conservada i destinar una còpia per al centre original i una còpia per a aquest arxiu, que podria ser, doncs, un arxiu de la guerra. La potencialitat del centre seria aleshores única. Caldria que volgués acceptar el diàleg de la raó i la ciència.

En fi, és un conjunt de raons prou clares que demostren la incongruència de mantenir una col·lecció més que un arxiu en una ciutat que el té com a fruit d'una victòria bèl·lica. És l'origen injust el que motiva la reivindicació, i serà un greuge que, com Gibraltar per als espanyols, passin els anys que passin, continuarà viu en la memòria col·lectiva catalana.

Salamanca ofereix fer el microfilm per a Catalunya i quedar-se ella l'original. Curiosament, no parla de completar sèries. El director del centre parla del valor del document, però ni li ha passat pel cap que la premsa que té pot ser un motiu d'atracció per als estudiosos sempre que sigui completa, és clar; no com ara, que interessa més anar a Barcelona.

En fi, raons i polèmiques. Que mai a cap habitant de Salamanca ningú no li robi la cartera a punta de pistola i al cap dels anys, quan el lladre sigui mort, surti el seu fill, civilitzat, i creï el Museu de la Cartera amb la sèrie de carteres robades. Quan hom li ho reclami, que digui que hi ha un valor

social, artístic i el que sigui en el museu, torni als anteriors propietaris les fotografies familiars en fotocòpia de color i es quedi els originals.

No hi fa res, que a Salamanca hi hagi publicacions com la setmanal humorística *DIC*, o l'artística dels anys vint *D'ací i d'allà*, o la revista religiosa *Estudis Franciscans*.¹⁶ Fins i tot és una premsa que està bé que sigui en uns altres centres perquè els estudiosos ens coneguïn millor. Són revistes que ja tenim i, si es creu adient, podrien quedar-s'hi pels valors culturals, socials, religiosos..., que és bo que conegui qui reclama la legitimitat de l'espoliació i del robatori. Però el material que Catalunya no té hi ha de tornar.

Finalment, una endreça tècnica i una nota metodològica. El Ministerio de Cultura facilita tanmateix la labor de la devolució ja que no ha unificat les col·leccions que té de la premsa editada a Catalunya durant la Guerra Civil a l'Hemeroteca Nacional i a Salamanca. Tenim premsa de la Guerra Civil feta a Catalunya, com en uns altres indrets, a Madrid, a la seva Hemeroteca Nacional (HN). En el catàleg, publicat el 1986, *Publicaciones periódicas de la guerra civil (1936-1939) en zona republicana, existentes en la Hemeroteca Nacional*¹⁷ detectem la presència de títols de València, Madrid i Barcelona que, en algun cas, són números solts i, en uns altres, col·leccions ben nombroses que responen a un criteri seriós en l'ordenació on consten unes dades com ara títol, any, etcètera.

Curiosament, els criteris catalogràfics emprats en la catalogació del fons hemerogràfic de l'arxiu lleonès és ben diferent. Al catàleg que mostra les fitxes, dirigit per M. T. Díez, al costat de l'any de publicació hi ha els números conservats, mentre que en el catàleg de la HN hi ha, a més de l'any i dels números, les dades cronològiques dels números, dades més completes naturalment. Amb la qual cosa, curiosament, dues relacions de publicacions periòdiques en poder del Ministerio de Cultura no poden ser comparades per la utilització d'uns criteris metodològics diferents. En el catàleg de l'AHS coneixem l'any i les dades de numeració —el número correlatiu de la revista—, i en el catàleg de la HN, l'any i les dades cronològiques —mes i dia—, i, per tant, no els podem utilitzar. No sabem, posem per cas, si el número 8 de la revista X del 1938 és el mateix número d'octubre de 1938. Senzillament genial si són arxivers, bibliotecaris o el que sigui.

* * *

16. Un número del 1926.

17. De Joaquín GONZÁLEZ GÓMEZ, Madrid, Ministerio de Cultura, *Publicaciones de la Hemeroteca Nacional*, núm. 21.

Donem a continuació un exemple de la premsa de Catalunya que hi ha a Salamanca.

Títols	Ciutats	Anys	Periodicitat	Números
<i>Abril</i> ¹⁸	Barcelona	1938	S	4
<i>Aceró</i>	Barcelona	1938	M	1
<i>Acció</i>	Barcelona	1933	S	1
<i>Acció Cooperativista</i>	Barcelona	1937-1938	—	2
<i>Acció Sindical</i>	Valls	1936-1939	—	219
<i>Acracia</i>	Lleida	1936-1938	D	491
<i>Actuem</i>	Barcelona	1936-1937	S	3
<i>Adelante</i>	Lleida	1937	D	3
<i>Adelante</i>	Reus	1937-1938	—	52
<i>Aire</i>	Barcelona	1937-1938	I	3
<i>Alas Rojas</i>	Lleida	1936-1937	S	6
<i>Alba Roja</i> ¹⁹	Premià de Mar	1937	I	6
<i>Aliança</i>	Barcelona	1937?	M	2
<i>Alianza</i>	Barcelona	1938	M	4
<i>Alianza Juvenil</i> ²⁰	Barcelona	1938	M	1
<i>Al Margen</i>	Barcelona	1937	Q	1
<i>Amanecer</i>	El Poblenou	1938	—	2
<i>Amanecer</i>	Barcelona	1937-1938	—	2
<i>Ayuda Médica</i>	Albacete-			
<i>Exterior</i>	Barcelona	1937-1938	Q	11
<i>Amic</i> ²¹	Barcelona	1938	Q	7
<i>El Amigo del Pueblo</i>	Barcelona	1937	—	1
<i>Analecta</i>				
<i>Terapéutica</i> ²²	Barcelona	1935	—	1
<i>Anales de la Sección de Orientación Profesional de la Escuela del Trabajo</i> ²³	Barcelona	1930	—	1

18. L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHBC) la té completa.

19. L'AHCB en té el número 3. A Amsterdam, la col·lecció completa (núm. 1-8).

20. Conservats a la Biblioteca Provincial Universitària de Barcelona (BPUB) els quatre primers números. El 5 no és recensat per Maria Campillo i Esther Centelles en el seu inventari *La premsa a Barcelona (1936-1939)*, Barcelona, Centre d'Estudis d'Història Contemporània, 1979, que consideren els quatre primers només com si fossin *Alianza* (p. 19).

21. La col·lecció completa és de quinze números i és en unes quantes biblioteques catalanes.

22. Publicación de los Laboratorios del Norte de España, SA, el Masnou - Barcelona.

23. Un sol exemplar, el 300, exemple de publicació que no té res a veure amb la Guerra Civil i que no forma part d'una sèrie íntegra, etcètera.

Títols	Ciutats	Anys	Periodicitat	Números
<i>Anarquia</i> ²⁴	Barcelona	1937	I	5
<i>Annals de l'Institut d'Orientació Professional</i>	Barcelona	1920-1923	—	3
<i>Annals de l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya</i>	Barcelona	1935	—	1
<i>Ara</i>	Barcelona	1938	I	2
<i>Archivo CNT-FAI</i> ²⁵	Barcelona	1937-1938	D	39
<i>Armas y Letras</i> ²⁶	València- Barcelona	1937-1938	M	7
<i>Artes Gráficas</i> ²⁷	Barcelona	1936-1938	Q-M	16
<i>Ataquemos</i> ²⁸	Barcelona	1937	—	1
<i>L'Avant-garde</i> ²⁹	Barcelona	1937	—	1
<i>Avanzar</i> ³⁰	Barcelona	1938	M	4

24. A l'AHCB el número 4 no es conserva, mentre que és a Salamanca.

25. A la nota del volum-inventari sobre premsa de Barcelona llegim: «Els textos d'aquesta publicació son reproduïts íntegrament de publicacions estrangeres (traduïts al castellà). Conté articles que tracten de problemes polítics, econòmics o socials a diferents països, i altres en els quals s'expressa l'opinió internacional sobre algun tema relacionat amb la guerra d'Espanya (sempre favorables a les actituds dels anarquistes i del POUM). Hem vist el núm. 6, 30-32, 34, 36-41, 43-47, 50, 53-67, 69 i 70. A l'International Instituut vor Sociale Geschiedenis d'Amsterdam.» Consultat el catàleg de Marta BIZCARRONDO, *Periódicos españoles en el Instituto Internacional de Historia Social de Amsterdam* (EHS, 2-3), veiem la coincidència numèrica. A Salamanca hi ha els números següents: corresponents a la sèrie A: 33; a la sèrie C: 15-74, però hi falten 16-34, 37-42, 44-46, 51-58, 60-72 i 264; a la sèrie C bis: 6, 9 i 31-56, però hi falten 32-42, 44, 48 i 51-54. Com pot comprovar-se, d'aquest títol també hi ha exemplars que només són a Salamanca.

26. Conservada a la BPUB i a l'AHCB partir del número 4. Falten en ambdues biblioteques els tres primers números.

27. Col·lecció completa.

28. *Órgano del Batallón Edgar André XI Brigada*. Aquest número especial del 7 de novembre no apareix a l'obra extraordinària, en tres volums, de M. NÚÑEZ DÍAZ-BALART *La prensa de guerra en la zona republicana durante la guerra civil española (1936-1939)*, Madrid, Ediciones de la Torre, 1992.

29. Aquesta revista potser és el cas més emblemàtic de la lletra a. Salamanca només té el número 16 (de 1937), del qual no hi ha referències bibliogràfiques ni documentals atès que a l'AHCB figura només la sèrie des de l'1 fins al 15, corresponent del 27 de març al 16 d'octubre de 1937 segons que llegim a l'inventari *La premsa a Barcelona (1936-1939)*, p. 36. Per tant, si no és un error de transcripció del catàleg de premsa de Salamanca (EHS, 42-43, p. 321), es conserva una publicació editada per la Generalitat que no tenen la mateixa institució ni cap més centre català.

30. Aquesta revista és també un cas digne d'assenyalar per acabar sense abusar de la

Hem vist només la lletra a. Tampoc no hem fet el control de tots els títols de temàtica militar dels quals l'inventari de Salamanca no especifica la ciutat d'edició i que, en molts casos, són revistes editades a Catalunya. Per exemple, *Avanzada (Tercer Batallón. 75 Brigada Mixta)*, *Avanzada (142 Brigada Mixta, 32 División)*, etcètera, d'on són? Cal mirar títol per títol i establir-ne aleshores l'origen. A l'AHS han manifestat que havien localitzat un registre de procedència. Segurament ens estalviaria la feina de mirar títol per títol les publicacions guardades a Catalunya per especificar les catalanes. Els arxivers catalans que van anar a Salamanca no van fixar-se en la premsa i cal tenir-la present.

Tanquem aquesta nota amb les referències a *L'Avant-garde* i *Avanzar*, dues publicacions d'època que ens relacionen la Generalitat republicana i la guerra en una pàgina de la història encara malauradament viva i que no podem tancar perquè no les tenim de retorn al lloc d'on, violentament, foren robades.

* * *

Donem a continuació una llista de la premsa editada per la Generalitat i conservada a Salamanca.

— *Amic*. Publicació per a esplai del soldat català de l'Exèrcit de la República. Editada pels Serveis de Cultura al Front del Departament de Cultura de la Generalitat.³¹

— *L'Avant-garde*. Editée par le Foyer du Français Antifasciste, institution patronnée par le Commissariat de Propagande de la Generalitat de Catalunya.³²

— *Butlletí del Departament d'Agricultura*. Revista bimestral de la Generalitat de Catalunya.³³

---

paciència dels lectors. De la publicació del XVIII Cuerpo de Ejército, segons el catàleg *La premsa de Barcelona (1936-1939)*, p. 36-37, s'han localitzat només els números 1 i 2 (AHCB) mentre que a Salamanca hi ha els quatre números del 1938. Per tant, hi trobem els números 3 i 4 no conservats a Catalunya. La nota en el volum de *Premsa de Barcelona* diu: «Publicació dirigida als soldats i feta per ells mateixos. Publiquen articles relacionats amb la guerra: sobre problemes del XVIII cos d'Exèrcit, o de caràcter més general (tècnics o polítics). Conté fotografies, dibuixos (alguns en color) i acudits (de "Tísner", Alloza i Subi). Està escrit bàsicament en castellà, però publiquen alguna cosa en català (en el n.º 1).» D'aquesta publicació, l'extraordinària, per la gran quantitat de fitxes, i molt valuosa, pel rigor documental, obra sobre la premsa republicana de Mirta Núñez no en comenta cap dada.

31. Vegeu la nota 21.

32. Vegeu la nota 29.

33. Núm. 4 al 9, de gener a novembre de 1937.

— *Butlletí de l'Institut d'Investigacions Econòmiques*. Mensual de la Generalitat de Catalunya.³⁴

— *Butlletí Mensual d'Estadística*. Servei Central d'Estadística del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya.³⁵

— *Butlletí Oficial de la Comissaria General d'Ordre Públic de Catalunya*. Publicació diària.³⁶

— *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*. Publicació diària.³⁷

— *Conselleria d'Economia*. Trimestral de la Generalitat de Catalunya.³⁸

— *Conselleria de Serveis Públics*. Departament d'Informació i Propaganda (*sic*).³⁹

— *Crònica Oficial de la Mancomunitat de Catalunya*.⁴⁰

— *Economia*. Butlletí mensual del Departament d'Economia de la Generalitat de Catalunya.⁴¹

— *Generalitat de Catalunya*. Presidència. Comissariat de Premsa. Comunicat de Premsa.⁴²

— *Quaderns d'Estudi*. Publicació del Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona sota els auspicis de la Mancomunitat de Catalunya.⁴³

— *Revista de Catalunya*. Mensual.⁴⁴

— *SIAS*. Consejería de Sanidad y Asistencia Social (*sic*) de la Generalitat de Catalunya. Publicació bimestral.⁴⁵

— *La Vida Literària a Catalunya*. Gaseta setmanal radiada de la Institució de les Lletres Catalanes.⁴⁶

34. Conservats els següents: 1931: número extraordinari de desembre; 1932: 1-12, però hi falten 8 i 9; 1933: 13-24; 1934: 1; 1936: 1 i suplement de març-abril; 1937: 1-2; i 1938: 35-52.

35. 1936: 1 i 3-5.

36. 1938: 1-52, però hi falten 2-24, 26-28, 31, 33-36, 41, 44, 47-48 i 50.

37. 1936: 1-366, però hi falta 95; 1937: 1-365 i extraordinari de 18 de gener; 1938: 1-365, però hi falten 91-120, 132-133, 182-191, 193-212, 229, 345 i 363; i 1939: 1-23.

38. 1936: 1; i 1937: 2-3.

39. 1937: exemplar s. n. Salaun diu que és el número 1, corresponent a maig del 1937 i conservat al lligall 42.

40. 1920: 1-3; 1921: 1-12; 1922: 1-12; i 1923: 1-11.

41. 1937: 1-3; 1938: 4.

42. 1937: 151-168, però hi falten 153, 156, 163 i 167.

43. 1915-1924: col·lecció completa menys setze extraordinaris.

44. 1924-1938: col·lecció completa 1-91 menys quinze números.

45. 1937: 1-4.

46. 1938: 50; i 1939: 51.

Aquesta relació és aproximada atenent que hi ha títols que no tenen la capçalera estrictament institucional i caldria veure'ls d'un en un. Tampoc no hi figuren les publicacions de to militar i institucional com la premsa de guerra: *El Ejército Popular. Portavoz de la Escuela Popular de Instructores de Guerra de Barcelona*;⁴⁷ *Ejército del Ebro. Boletín de Campaña. Información del Comisariado. Publicación diaria*;⁴⁸ etcètera.

Dins el conjunt de la documentació que havia de donar referències per a la repressió, implacable, continuada, constant, que efectuà el franquisme s'utilitzà la premsa com a font primària per a tenir proves tangibles de les col·laboracions de premsa, les exposicions de les idees subversives exposades públicament, etcètera. Per a reprimir aquestes creences i aquests comportaments, la premsa era necessària perquè els franquistes s'informessin i tinguessin proves.

Els catalans no han practicat un Nuremberg ni han demanat justícia humana; senzillament amb el retrobament dels símbols s'han acontentat amb una democràcia general i el retrobament d'una bandera, un himne... També, per tancar velles ferides que tornin els papers robats el 1939. Però la situació dels anys trenta ha variat, l'Estat s'ha fet més fort. També el seu suport ideològic i comunicatiu. Les empreses culturals i ideològiques castellaneres han tingut dècades per a consolidar-se, implantar-se i expandir-se. Deixar a la llibertat del mercat l'actuació indiscriminada és afavorir el domini idiomàtic de la llengua central i els seus arguments. Si l'Administració catalana vol ajudar la indústria cultural pròpia, es parla de discriminació a la llengua i la cultura castellaneres, o bé no hi ha mitjans financers disponibles per a la contínua extracció de recursos en nom de tots els conceptes haguts i per haver: de la contribució territorial a l'impost indirecte i de la solidaritat mal entesa a la popular frase, simple i real, de pagar i callar, habitual des del XVIII. El resultat és la debilitat dels nostres diaris mentre que els de Madrid ara, fenomen nou, arriben i s'instal·len amb èxit a Catalunya. L'evolució de dos diaris de naixement similar a començaments de segle ens ho mostra. L'un, el català, *La Veu de Catalunya*, carnatge d'historiadors; l'altre, *ABC*, engruixint suplement i activitats. Són resultat de l'evolució lliure del mercat o, així mateix, mostra d'un conflicte bèl·lic els efectes perversos del qual encara perduren amb la discriminació i la minorització de la llengua vençuda.

En aquest context es planteja una reivindicació de simple devolució d'un material robat; no hi ha uns tercers afectats de bona fe com poguessin ser uns residents als locals d'entitats propietat de catalanistes confis-

47. 1937: 1-2 i 4-6; i 1938: 9 i extraordinari de febrer.

48. 1938: 1-111, però hi falten trenta números; 1939: 112-130, però hi falten 114 i 127-128.

cats pel franquisme. Per simplificar-ho encara més, el valor econòmic no és el motiu de la reclamació. I, si ho volem encara més fàcil, el dipositari, i no pas el propietari, no té cap paper que n'acrediti la propietat: és l'Estat, amb la qual cosa podem dir que no hi ha cap problema per a resoldre la qüestió.

L'Estat accepta la devolució, i aleshores, en lloc de tancar l'espinesa situació, s'obre un front nou. Una alta funcionària que es creu dipositària del sentit de l'absolut determina que no pot ser que l'arxiu, nom donat al magatzem dels papers, perdi el valor de material robat i argumenta que és l'arxiu de tots els espanyols, l'arxiu de la guerra, l'arxiu dels mètodes franquistes. S'erigeix en jutge d'una decisió del Consell de Ministres, la boicoteja, filtra la decisió als mitjans de comunicació i avisa Salamanca que vénen els camions que volen endur-se'n l'arxiu. Aviva el foc d'un greuge històric de la misèria moral en *tierra de conquistadores* i la població s'aixeca amb taules de signatures, amb manifestacions de l'ancestral combat contra el català en un epopeic Dos de Maig tartarinesc.

Els funcionaris progressistes canvien el xip del llenguatge totalitari pel llenguatge democràtic. No ha passat res i tot continua igual. Els documents al seu lloc i, si abans hi havia la guàrdia civil i una bandera catalana, fruit de la requisita a la Barcelona de l'«Ha llegado España», jeia per terra, ara hom vol subordinar la raó.

Els historiadors i els periodistes catalans argumenten que és una devolució lògica, que amb els mètodes de reproducció actuals no té sentit voler tenir el document original, el document patrimonial, el document simbòlic, que d'altra banda el temps malbaratarà; però al capdavant tenim una polèmica esperpèntica o de pel·lícula dita d'espanyolada en la qual es nega la devolució sense cap raó. I, acabi com acabi el procés, els uns, com si fos un partit de futbol, se sentiran perdedors. Tot plegat, ben irracional.